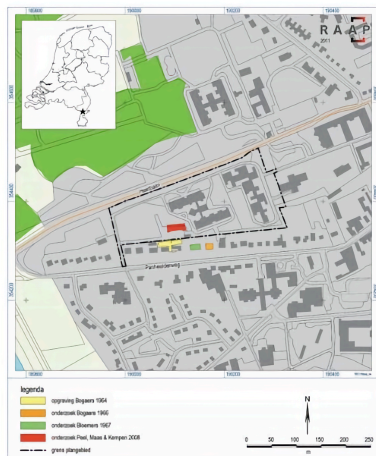

Noodopgraving van een Romeins grafveld te Heel (gemeente Maasgouw)

Har Heijmans & Danny Keijers*

De Maas heeft altijd een grote aantrekkingskracht gehad op de mens. Dit was in de Romeinse tijd niet anders. Op de westelijke oever van de Maas lag de weg die Tongeren met Nijmegen verbond. In het dorp Heel verwijst het toponiem Heerbaan mogelijk nog naar deze weg.

In mei 2008 werd een lid van de Stichting Streekarcheologie Peel, Maas & Kempen (P., M. & K.) verzocht om hulp voor het bergen van een Romeins graf dat tijdens bouwwerkzaamheden nabij de Heerbaan in Heel was aangetroffen. Al snel bleek dat het niet bij dit ene graf zou blijven.

Afb. 1 De diverse onderzoeken nabij het plangebied. Inzet: ligging in Nederland (ster). Kaart: RAAP Archeologisch Adviesbureau.

Catualium

De Peutingerkaart, een 12e of 13e eeuwse kopie van een 3e eeuwse wegenkaart, vermeldt diverse stationes langs de Romeinse weg die Tongeren met Nijmegen verbond. Zo wordt tussen Feresne (gesitueerd rond Dilsen, België) en Blariacum (gesitueerd rond Blerick) ook de statio Catualium vermeld. Er is een sterk vermoeden dat Catualium lag ter hoogte van het huidige dorp Heel.

Archeologisch bewijs dat Heel vereenzelvd kan worden met Catualium is er voornamelijk niet. Wel zijn in Heel diverse meldingen van Romeinse vondsten bekend. Veel van deze, in vroegere tijden gedane vondsten, zijn echter in de loop der tijd verloren gegaan. Langs de Panheelderweg werden in 1964 onder wetenschappelijke leiding van J.E. Bogaers 43 Romeinse graven opgegraven (afb. 1). Hoewel gedacht werd dat de grenzen van het grafveld bereikt waren, werden twee jaar later nog eens vier graven gedocumenteerd in een 65 m verderop gelegen bouwblok. In 1967 werden in het tussengelegde bouwblok door de heer Bloemers (toenmalig Provinciaal archeoloog) nog

eens zeven graven aangetroffen.*

Anleiding noodopgraving

De opgraving van 1964 werd aan de noordzijde begrensd door het terrein van de stichting Daelzicht, een zorgcentrum voor verstandelijk gehandicapten. Voor dit terrein werden in het begin van de 21e eeuw herinrichtingsplannen gemaakt om de bewoning van de cliënten aan te passen aan de huidige normen. In de praktijk betekent dit dat 25 zorgwoningen moeten worden gebouwd waarbij ook de infrastructuur wordt aangepast. Dit zou veel verstoring van het bodemarchief tot gevolg hebben.

Voor de vergunningsafgifte is in 2003 dan ook een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd in de vorm van een bureau- en verkennend booronderzoek.¹ In diverse boringen werd Romeins aardewerk gevonden en bovendien bleek de ondergrond relatief onverstoorde. De conclusie was dat er waarschijnlijk, ondanks plaatselijk diepere verstoringen, een relatief intact Romeins grafveld aanwezig is. Er werd dan ook geadviseerd om de aanwezigheid van eventuele archeologische waarden door middel van proefsleuven te onderzoeken. Desondanks heeft een archeologisch vervolgonderzoek nooit plaatsgevonden en werd in mei 2008 gestart met de bouwwerkzaamheden.

Op zaterdagmorgen 17 mei 2008 inspecteerde een buurtbewoner met zijn zoon een pas uitgegraven bouwput, ca. 20 m ten noorden van de opgraving uit 1964. Hier vonden zij direct een graf (S 6) met diverse bijgiften. Onder de bijgiften bevonden zich onder meer een fraaie jachtbeker en terra-sigillata-borden waarvan één met graffiti (afb. 2). Aangezien de vrees bestond dat de bouwvakkers na het weekend de bouwput verder zouden uitgraven, werd hulp gezocht om het graf te bergen.

De opgraving

Twee uur na het telefoontje van de vinder waren op de zaterdag meer dan tien mensen vrijwillig actief in de bouwput. In de

Afb. 2 Graf 6 was door een buurtbewoner aangetroffen. Dit graf bevatte onder meer een fraaie jachtbeker (links) en een terra-sigillata-bord met graffiti (rechts). Foto: Peel, Maas & Kempen.

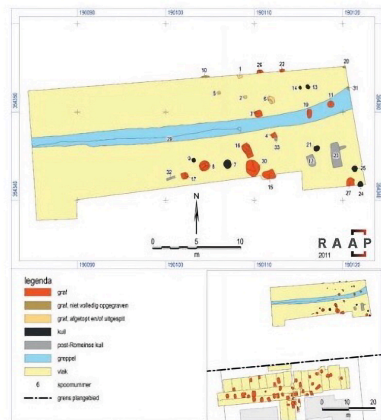
tussentijd had de buurtbewoner al een tweede graf ontdekt (S1). De vrijwilligers waren vooral lid van de Stichting Streekarcheologie Peel, Maas & Kempen (P., M. & K.)² maar ook leden van Heemkunde vereniging Roerstreek (Odilienberg) en van Leudalgroep (Haelen) waren aanwezig.

Eerst werd door de vrijwilligers het vlak in de gehele bouwput geschaafd. Ruim dertig sporen, waarvan de meeste graven, kwamen te voorschijn en werden op vlaktekening gezet (afb. 3). Ondanks het harde werken werd snel duidelijk dat de graven niet tijdig geborgen konden worden. De gemeente Maasgouw werd gewaarschuwd en deze nam dan toch haar verantwoordelijkheid door de bouwwerkzaamheden meteen stil te leggen. Er volgde overleg met Daelzicht, BAAC, Gemeente Heel en een lid van Peel, Maas & Kempen. Alle partijen zagen graag dat P., M. & K. deze bouwput verder zou opgraven wat ook in de daarop volgende dagen en avonden is uitgevoerd. Door P., M. & K. werd ook een opgravingsvergunning bij de Rijksdienst aangevraagd, welke onder nummer U08-291/FB werd verleend.

Landschappelijke context

In de ca. west-oost georiënteerde bouwput (ca. 36 m x 13 m) zijn diverse profielen gedocumenteerd om inzicht te krijgen in de bodemkundige en fysisch-geografische gesteldheid. Hieruit bleek dat onder de ca. 30 cm dikke bouwvoor een esdek aanwezig was.

Hoewel het huidige reliëf relatief vlak is, was het terrein van nature licht hellend. In het van oorsprong hogere noordweste-

Afb. 3
Overzicht van de sporen in de bouwput; inzet: de ligging van de bouwput ten opzichte van de opgraving van Bogaers in 1964. Kaart: RAAP Archeologisch Adviesbureau.

lijke deel was het esdek merklijk minder dik dan in het oostelijke deel. Bovendien bevond zich in het westelijke deel onder het esdek vrijwel direct het pleistocene moeder materiaal (C-horizont) wat doet vermoeden dat al voor de aanwezigheid van het esdek gedeeltelijke erosie is opgetreden. Naar het zuidoosten toe waren daarentegen nog een oude akkerlaag en daaronder een inspoelingshorizont (B-horizont) bewaard gebleven. Als gevolg van het natuurlijk hellende terrein was het westelijke deel van de bouwput al ca. 40 tot 50 cm diep in de pleistocene afzettingen aangelegd en waren de meeste sporen verdwenen. In het noordoostelijke deel was slechts een dun restant van de pleistocene afzettingen verwijderd terwijl in het zuidoostelijke deel nog een restant van het esdek aanwezig was. In het zuidoostelijke deel van de bouwput waren de sporen dan ook nog relatief goed bewaard gebleven.

Greppel

Het oudste spoor betrof een greppel (S 29) die over de gehele lengte van de bouwput te volgen was. De greppel, met V-vormige

doorsnede, had een breedte variërend van ca. 1,25 tot 2 m en een diepte van ca. 1 m. De precieze datering van het spoor blijft onzeker. Enkele handgevoormde scherven uit de vulling waren te fragmentarisch om een nauwkeurige datering toe te laten. De gracht is alleszins ouder dan de 1e eeuw na Chr. aangezien het spoor door twee Romeinse graven werd oversneden.⁵

Romeinse graven

Tijdens het onderzoek zijn in totaal negentien sporen als graf geïnterpreteerd (tabel 1), in alle gevallen crematiegraven.⁶ Waarschijnlijk waren in de bouwput meer graven aanwezig. Naast het feit dat het westelijke deel van de bouwput te diep was uitgegraven, bleken ook in het noordoostelijke deel enkele graven 'afgetopt' (graven 2 en 5). In het noordelijke profiel zijn bovendien nog diverse aangesneden graven herkend. Omwille van 'schatgravers' die op het terrein werden gesignaleerd, zijn enkele van deze 'profielgraven' geborgen (graven 22 en 26). Alleen de 'profielgraven' 10, 20 en 31 zijn niet volledig opgegraven.

Hoewel in enkele graven alleen crematiestenen zijn teruggevonden, waren er ook graven met bijzondere grafbijgaven.⁷ Een klein deel van de bijgaven is mee verbrand op de brandstapel, maar het merendeel was onverbrand in de grafkuil bijgezet. Als opvallende vondsten gelden drie olielampjes (graven 16 en 8), een mogelijke scherf van een rookschachtje (graf 20) en verbrand glaswerk (graf 22). Daarnaast zijn drie stuks terra sigillata (graf 20) en verbrand glaswerk (graf 22). Daarnaast zijn drie stuks terra sigillata met graffiti aangetroffen. De lampjes en het rookschachtje hangen wellicht samen met Mediterrane voorstellingen rond het dodenritueel.⁸ Ze komen nauwelijks voor in de rurale grafvelden en duiden op een sterke romanisering.⁹

De graven met grafbijgaven kunnen op basis van het aardewerk gedateerd worden.¹⁰ Graven 1 en 11 kunnen in de tweede helft van de 1e eeuw geplaatst worden. De graven 8, 15, 16a en 16b dateren

Afb. 4 Graf 6 was door een buurtbewoner grotendeels uitgespit. Uit het onderzoek bleek dat de crematiestenen van de overledene waren bijgezet in een door tegulae gevormde grafkist. Foto: Peel, Maas & Kempen.

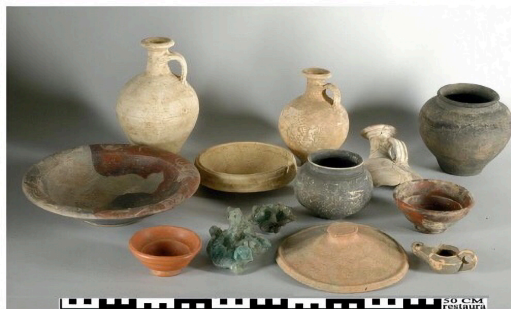

Afb. 5 Graf 8 behoorde vermoedelijk tot een vrouw met een leeftijd tussen 20 en 35 jaar. Foto: Peel, Maas & Kempen.

aan het einde van de 1e eeuw en mogelijk nog het begin van de 2e eeuw na Chr. Het merendeel van de graven dateert in de tweede of het begin van de 3e eeuw. Deze datering is conform het beeld dat al bestond van het in 1964 opgegraven deel van het grafveld, hoewel vondsten uit de 1e eeuw daar nog zeldzaam waren. Een nieuwe categorie ten opzichte van de opgravingen uit 1964 is dan ook de Belgische waar, die in de oudste graven goed vertegenwoordigd is.

Enkele graven worden hieronder nader beschreven.

Graf 6, dat de aanleiding vormde voor de noodopgraving, was al deels door de vinder van bijgaven ontdaan (afb. 4). Nader onderzoek bracht aan het licht dat de crematiestenen van een volwassen persoon in het noorden van de grafkuil waren bijgezet in een door tegulae gebouwde nis (ca. 30 x 35 cm). Ten zuiden van deze nis waren voor de overledene diverse bijgaven voorzien waaronder twee borden en een kommetje van terra sigillata, alle met stempels. Een bord was bovendien voorzien van graffiti; in het tweede bord bevond zich een mes. Verder werden in het graf een beker van geveerd aardewerk (zogenaa-

Afb. 6
Diverse grafbijgaven uit graf 8. Foto: Restaura.

Afb. 7
Tijdens het onderzoek bleek graf 16 2 bijzettingen te bevatten. In het zuiden werd vermoedelijk een vrouw met een leeftijd tussen 20 en 30 jaren oud bijgezet (16a). Het noordelijke graf (16b) behoorde tot een kind tussen 1 en 4 jaren oud. Foto: Peel, Maas & Kempen.

de jachtbeker) en een scherf Belgische waar gevonden. De inhoud van het vaatwerk, namelijk voedsel en drank, is vanzelfsprekend niet meer geconserveerd, maar uit de crematieresten blijkt dat meegegeven dierlijk voedsel onder andere uit varken en rund bestond.

Graf 8 was het graf van een volwassen persoon, waarschijnlijk een vrouw, met een leeftijd tussen 20 en 35 jaar (afb. 5 en 6). In het noordwestelijke deel van de grafkuil (0,85 x 0,6 m) was een tweede rechthoekige vulling herkenbaar van ca. 0,4 x 0,6 m.¹² Het lijkt erop dat hier een grafkist heeft gestaan waarin zowel de crematieresten als de vele bijgiften werden bijgezet. Er werden ongeveer zestig spijkers aangetroffen waardoor een houten, genagelde kist aannemelijk is.¹³ Centraal in de kist werden de crematieresten van de overledene gedeponneerd

samen met crematieresten van schaa, rund en varken.¹⁴ Aan de oostzijde van de kist bevonden zich twee kruiken, een ruwwandige kookpot, een kommetje van terra sigillata en een ruwwandige deksel dat een wrijfschaaltje en geveerd beketje afdekte. Aan de westzijde was een gestempeld lampje bijgezet.

De sterk met houtskool vermengde vulling rondom de grafkist lijkt afkomstig van de brandstapelresten. In deze vulling werden diverse fragmenten verbrand aardewerk aangetroffen. Twee recipiënten van terra sigillata waaronder een bord met barbotineversiering bleken vrijwel compleet. Verder bevonden zich tussen de resten ook de gesmolten fragmenten van een blauwgroen glazen flesje en een ruitvormig keramische speelschijf.

Graf 16 was het rijkste graf van de opgraving (afb. 7 en 8). Tijdens het onderzoek

Afb. 8
Diverse grafbijgiften uit de graven 16a en 16b. Foto: Restaura.

werd duidelijk dat het ging om een dubbelgraf.

In het zuidelijke deel van het graf was hoogstwaarschijnlijk een vrouw begraven tussen de 20 en 30 jaren oud (graf 16a). Langs de randen van de grafkuil (ca. 90 x 75 cm) werden diverse spijkers gevonden waardoor de aanwezigheid van een houten kist of bekisting niet uitgesloten wordt. Centraal in de grafkuil zijn diverse clusters crematieresten van de overledene vastgesteld. Ten zuiden hiervan lagen verscheidene grafgiften: een omgekeerde wrijfschaal die crematieresten van de overledene afdekte, verder een groot deksel waaronder zich een kookpot met tweede deksel bevonden, een bord en een geverniste beker eveneens afgedekt door een klein dekseltje. Aan de noordzijde van de grafkuil waren een beker voorzien van graffito, een kruik en twee lampjes bijgezet. Aan de westzijde was een ijzeren lepel geplaatst (afb. 9). Deze lepel lag evenwijdig aan een smalle rechthoekige verkleuring (ca. 60 x 10 cm) waarvan de randen werden gekenmerkt door ongeveer 65 ijzeren spijkers. Waarschijnlijk heeft hier een genageld houten kistje gestaan. In dit kistje werden naast de crematieresten van een volwassen persoon tussen de 20 en 30 jaren oud (waarschijnlijk van de overledene) ook de crematieresten van een schaa of geit en rund aangetroffen.¹⁵

Het noordelijke graf (ca. 80 x 75 cm) behoorde toe aan een kind tussen de 1 en 4 jaren oud (graf 16b). Gezien de duidelijke samenhang van dit graf met het vrouwengraf, lijkt het kind verwant aan de vrouw. Op basis van de vulling kan net als bij graf 8 een houten grafkist (ca. 65 x 33 cm) verondersteld worden in de noordoosthoek van de kuil maar dit alles behalve zeker. Spijkers werden niet aangetroffen waardoor een eventuele kist vervaardigd zou zijn door middel van een pen- en gatverbinding. Binnen de 'schone' vulling zijn ondermeer een kruikje, een glazen fles, een terra-sigillata-kommetje met stempel, twee bekers,¹⁶ een bordje en mogelijk een ijzeren mes bijgezet.¹⁷ De vulling rondom bestond uit brandstapelresten. Behalve diverse fragmenten ver-

Afb. 9
Ijzeren lepel uit het vrouwengraf 16a. Foto: Restaura.

Kuilen

Naast de graven en de greppel zijn ook diverse kuilen aangetroffen waar crematieresten ontbraken. De kuilen 21, 24 en 25 bevatten scherven uit de Romeinse tijd, waarvan diverse verbrand. Hoewel de functie van deze kuilen onduidelijk is, kunnen zij tijdens het gebruik van het grafveld zijn gegraven. De vulling en de hoeveelheid aardewerk is echter niet dusdanig dat er moet worden gedacht aan offerkuilen of aan kuilen 'afval' van de brandstapel te dumpen. Kuilen 7, 9, 13 en 14 bevatten geen vondsten waardoor de datering onbekend blijft. Op basis van de vulling wordt een eventuele gelijktijdigheid met het grafveld echter niet uitgesloten.

De kuilen 12, 23, 32 en 33 lijken op basis van de gevlekte vulling en/of scherpere begrenzing van post-Romeinse oorsprong.¹⁸ Toch bevatten de vullingen van kuil 12 en vooral van kuil 23 veel (verbrande) Romeinse scherven en bouwmaterial: jonger vondstmateriaal werd niet aangetroffen. Het is bijgevolg goed mogelijk dat bij het graven van deze kuilen een Romeinse kuil of graf is verstoord. Ook moet er rekening mee worden gehouden

Afb. 10
In het kindergraf (16b) werd onder meer een fraaie fibula in de vorm van een leeuw gevonden. Foto: Restaura.

Afb. 11
In het plangebied werd de Romeinse weg diverse keren aangesneden. De weg was opgebouwd uit een grindpakket (rood omlijnd) en is later mogelijk nog verbreed. Foto: Peel, Maas & Kempen.

dat deze kuilen bewust zijn gegraven voor het zoeken naar Romeinse graven (roofkuilen). Al in de 19e eeuw was bekend dat lokale boeren in Heel een levendige handel bedreven in Romeinse munten die ze hadden opgeploegd of opgespit.¹⁹

Overige vondsten

Losse fragmenten aardewerk geven aan dat de Romeinse bewoning in Heel doorliep tot in de 4e eeuw.²⁰ Scherven van Pingsdorf aardewerk tonen aan dat het esdek ten vroegste vanaf de 11e-12e eeuw werd opgebracht.

Toch was ook al voor de Romeinse tijd bewoning op het terrein aanwezig. Naast de waarschijnlijk prehistorische greppel en het handgevormde aardewerk zijn namelijk ook diverse vuurstenen artefacten waaronder een pijlpunt, een schrabber en diverse afslagen aangetroffen.

Slot

De stichting Daelzicht zag het belang van het onderzoek in en heeft alle graafwerkzaamheden archeologisch laten onderzoeken. Een bouwput is in juni 2008 opgegraven door het onderzoeks- en adviesbureau BAAC. Hoewel deze opgraving op ruim 110 m ten noordoosten van de noodopgraving plaatsvond, werden nog negen 'intacte' en vijf verploegde graven ontdekt.²¹ De overige bouwputten, leidingseuven en straatanaleg zijn archeologisch begeleid door de Grontmij met medewerking van amateurs van de Stichting Streekarcheologie Peel, Maas & Kempen, Heemkunde vereniging Roerstreek en de Leudalgroep. Deze begeleiding volgde de bouwwerkzaamheden op het terrein en is met onderbrekingen in de jaren 2009, 2010 en 2011 uitgevoerd. Inmiddels zijn tijdens deze begeleiding ongeveer driehonderd extra graven geborgen, enkele met uitzonderlijke bijgiften.²² De archeologische begeleiding in combinatie met de oude onderzoeken geeft dus aan dat dit grafveld zeer uitgestrekt was. Bovendien werd in het plangebied de Romeinse weg, die de noordelijke begrenzing van het Romeinse grafveld vormt, diverse malen aangesneden (afb. 11). Ten noorden van deze weg werden nog graven uit de IJzertijd opgegraven.

Tabel 1
Overzicht van de graven die tijdens de noodopgraving zijn aangetroffen.

Graf	Persoon (leeftijd)	Datering aardewerk (na Chr.)	Opmerkingen
1	onbekend (> 30)	70-100	o.a. fragmenten van een kleurloze, glazen <i>aryballos</i> (badflesje)
2	vrouw? (> 20)	?	alleen crematiesteren
3	kind (0-2)	100-200 ?	
4	onbekend (20-50)	?	
5	vrouw? (> 30)	?	alleen crematiesteren waaronder resten van varken en rund
6	onbekend (> 20)	140-250	o.a. grafrits; ook resten varken en rund
8	vrouw? (20-35)	90-120	veel bijgiften waaronder lampje en verbrand aardewerk; ook crematiesteren van schaaup, rund en varken
10	onbekend	100-250	graf niet volledig opgegraven
11	vrouw (20-30)	40-100	alleen scherfjes Belgische waar
15	onbekend	90-120	veel bijgiften, ook verbrand
16a	vrouw? (20-30)	70-120	veel bijgiften waaronder 2 lampjes, ook verbrand materiaal, grafrits; ook crematiesteren van schaaupgeit en rund
16b	kind (1-4)	70-120	veel bijgiften, ook verbrand
17	onbekend (> 20)	100-200	alleen crematiesteren waaronder resten van varken
19	onbekend	100-250	crematie, brons
20	onbekend	140-200	o.a. fragment rookschachtje (?); ook crematiesteren van varken; graf niet volledig opgegraven
22	onbekend (> 20)	120-180	o.a. gesmolten <i>unguentarium</i> en verbrand aardewerk
26	man? (20-30)	150-250	
27	onbekend (35-70)	?	alleen crematiesteren
30	man (30-70)	120-150	
31	onbekend	?	graf niet volledig opgegraven

De opgravingsresultaten van Peel, Maas & Kempen zullen worden geïntegreerd in een volledig rapport waarbij zowel de oude opgravingsgegevens van 1964 als de nieuwe resultaten opgenomen worden. De omvang en rijkdom van het grafveld duiden erop dat zich hier in de Romeinse tijd een belangrijk baandorp bevond.

Hoewel de identificatie van Catualium met Heel niet sluitend bevestigd kan worden, maken de totale opgravingsresultaten dit wel heel aannemelijk.

har.heijmans@tele2.nl
d.keijers@raap.nl

Noten

- Har Heijmans is medewerker van het restauratieatelier Restaura en actief lid Peel, Maas & Kempen. Danny Keijers is projectleider van het RAAP Archeologisch Adviesbureau.
- Hoewel de opgravingen van 1964 nooit gepubliceerd zijn, is er wel een scriptie over uitgebracht (Hupperetz, 1983). Hierin worden ook de vondsten uit 1966 en 1967 besproken.
- Nales, 2003.
- Het werkgebied van de stichting is de Midden-Limburgse regio die omsloten wordt door Peel, Maas en Kempen, inclusief de aangrenzende Noord-Brabantse en Belgische gemeenten. Doordat er in iedere woonkern wel enkele mensen bij de stichting zijn aangesloten, kan er vrijwel op elk moment een groep vrijwilligers worden ingezet.
- Het gaat om de graven 11 en 19. Graf 11 kan op basis van het aardewerk in de periode 40-100 na Chr. gedateerd worden.
- Bij de opgraving van 1964 werd ook één inhumatiegraf opgegraven.
- Het crematieonderzoek is uitgevoerd door Dr. E. Smits van Smits Antropologisch Bureau: Smits, 2009.
- graf 16a (2 exemplaren) en graf 8 (1 exemplaar).
- Hiddink, 2003; 39 en 45.
- Bij de opgraving in 1964 werden ook vele metalen objecten gevonden waaronder fragmenten van een bronzen inktpot en een zilveren spiegel (Hupperetz, 1989).
- De datering van het aardewerk en de daaruit volgende datering van de graven is gebeurd door W. Hupperetz. Zijn onderzoek is echter nog niet volledig voltooid waardoor nog enige wijzigingen kunnen optreden.
- Ook in de coupe was deze vulling duidelijk recht.
- Bij het onderzoek van 1964 zouden ook 2 bijzettingen in een houten kist zijn vastgesteld: Hupperetz, 1989.
- Het is ook mogelijk dat een deel van de crematiesteren op het kistje lage en na verloop van tijd in de onderliggende vulling terecht is gekomen.
- Zie noot 12.
- Eén beker was van terra nigra.
- Het ijzeren mes lag net buiten de noordoostelijke begrenzing van de grafkuil waardoor het niet geheel duidelijk is of het mes bij de grafgraven behoorde.
- Doordat de bouwput al was uitgegraven, is niet vastgesteld of deze vullingen ook in het bovenliggende esdek herkenbaar waren.
- Habets, 1981.
- Laat-Romeinse aardewerk is ook aangetroffen bij de opgraving van 1964. Bovendien zijn ten zuiden van de Panheiderweg ook fragmenten vroegmiddeleeuws aardewerk gevonden: Archis-waarnemingsnummer 27223.
- Bink, 2010.
- Mededeling J. Geraeds, Grontmij. Hierbij dient rekening worden gehouden dat grote delen van het plangebied niet zijn onderzocht omdat hier geen graafwerkzaamheden gepland waren.

Literatuur

- Bink, M., 2010: Heel, Heerbaan. Een proefsleuf en een opgraving ter hoogte van zorgwoningen 8 t/m 10 van huize St. Joseph, stichting Daelzicht, 's-Hertogenbosch. (BAAC-rapport A-08.02.49).
- Hiddink, H., 2003: Het grafrits in de Late IJzertijd en Romeinse tijd in het Maas-Demer-Scheldegebied, in het bijzondere van twee grafvelden bij Weert, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 11).
- Habets, J., 1981: Découvertes d'antiquités dans le Duché de Limbourg. Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg 18.
- Hupperetz, W., 1989: Graven uit de Romeinse tijd te Heel, prov. Limburg, Tilburg-Nijmegen, (onuitgegeven scriptie HKL Tilburg).
- Nales, T., 2003: Heel. Plangebied Sint Joseph. Aanvullende Archeologische Inventarisatie, 's-Hertogenbosch. (BAAC-rapport 03.081).
- Smits, E., 2009: Heel-Maasgouw. Het onderzoek van de crematiesteren. Smits Antropologisch Bureau.